

župnija

ŠENTRUPERT

zgodovinske osnove leta 1993

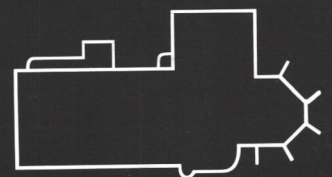

1393-1993

župnija

ŠENTRUPERT

zgodovinske osnove leta 1993

1393-1993

Na sprednji strani ovitka:

Janez Wolf:

Sv. Rupert pred sv.
Trojico, olje na platno,
386x161

Na zadnji strani ovitka:

(od zgoraj navzdol, od leve
proti desni):

Izbrani sklepniki iz obokov
v župnijski cerkvi sv.
Ruperta v Šentrupertu:

1. vrsta: ptič, pelikan,
pes, velikonočno jagnje;

2. vrsta: rozete;

3. vrsta: srp, plug,
kovaški znak,
znak podkovačev;

4. vrsta: celjski grb,
turjaški grb, grb Šumberških,
Marijin monogram;

5. vrsta: sv. Uršula,
sv. Apolonija, sv. Jernej,
Marija z detetom;

6. vrsta: sv. Hema, Viljem I.,
sv. Rupert, vojak s sulico.

SPREMNA BESEDA

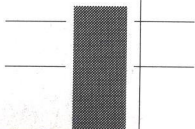
Več kot 100 let je trajala gradnja protiturškega tabora, ki se je začela leta 1393 s polaganjem temeljev obrambnega stolpa. Kasneje so stolp preoblikovali v zvonik in ob njem razvili še ostale cerkvene stavbne elemente, končali pa z utrjenim obrambnim sistemom. Praviloma spregledamo pomembnost tistih, ki so ustvarjali pogoje za veliko gospodarsko moč Mirenske doline. Ta se eruptivno dvigne v času Celjskih grofov in tistih, ki so bili z njimi povezani. Ne gre tudi pozabiti, da so Celjani razvijali za naš rod in našo državnost v tem delu Evrope nove temelje, saj sicer zanesljivo ne bi postavili takega spomenika Bogu in ne nazadnje tudi sebi v čast v tem koncu Dolenjske.

Gradnjo šentruperške župnijske cerkve so naročili Celjski grofje, po njihovem izginitju pa so nastopili drugi, nič manj pomembni donatorji. Za ljudi te doline je več kot 100 let trajajoča gradnja pomenila močan povezovalni element. Nobenega dvoma tudi ni, da je ta monumentalna cerkev nastala iz prepričanja naših prednikov, da mora biti kraj molitve nekaj lepega.

Letos praznujemo še drug pomemben jubilej. Mineva namreč 80 let, odkar je Ivan Steklasa v samozaložbi izdal Zgodovino župnije Šent Rupert na Dolenjskem. Od tedaj se je pero najuglednejših slovenskih humanističnih piscev le redkokdaj in še tedaj le mimogrede ustavilo pri sakralni dediščini šentruperške župnije. Pričujoči zbornik na eni strani obnavlja zgodovinska spoznanja, ki jih je v svoji monografiji razvil že Ivan Steklasa, na drugi strani pa prinaša nova odkritja, ki so vezana na intenzivnejša obnovitvena dela na objektih šentruperške župnije v zadnjih dvajsetih letih, na odpiranje arhivov ob petstoletnici ustanovitve novomeškega kolegiatnega kapitlja in na v zadnjem letu nastajajočo umetnostnozgodovinsko topografijo kulturne dediščine Mirenske doline. Gotovo ostaja tudi po izdaji zbornika še veliko nedorečenega in neraziskanega, vendar bralec že lahko dobi vtis, kako in v kateri smeri se aktualizira ta, dolga leta spregledovani del slovenske zgodovine. Lahko smo veseli, da je našemu zborniku uspelo preseči raven prigodniške publikacije in da kot tak pomeni spodbudo za nadaljnje zgodovinske raziskave, ki bi končno lahko pripeljale do bolj trdnih zaključkov, kot jih poznamo sedaj.

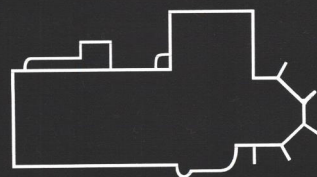
Najtoplejša zahvala velja vsem posameznikom, ki so z izjemno zavzetostjo in skromnostjo pripomogli, da je zbornik sploh lahko izšel. Iskrena zahvala velja tudi Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, ki je odprtih rok posredoval vse svoje dokumentacijsko gradivo.

Janez Dedic

I.

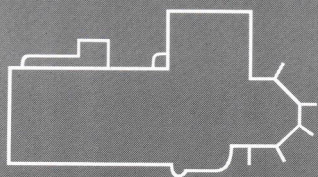
*Raziskovalne
osnove*

župnija

ŠENTRUPERT

zgodovinske osnove leta 1993

1393-1993

TOPOGRAFIJA SAKRALNIH PROSTOROV V ŠENTRUPERŠKI ŽUPNIJI

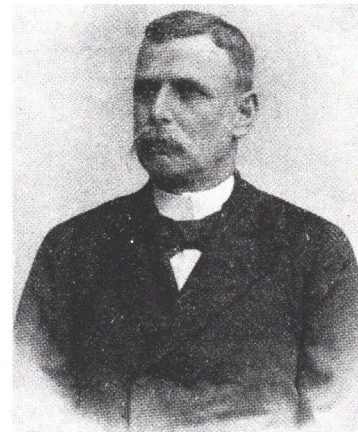
Nastajala je počasi, z zbiranjem podatkov in opazovanjem objektov. Pri tem so bila upoštevana vsa arhivska sporočila, prejšnja opazovanja in zapisi, zbrani v literaturi in ustanovah. Prvo mesto je treba priznati delu Ivana Steklase z naslovom Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem iz leta 1913, ki jo je izdal v samozaložbi. Ob izidu je bila knjiga ocenjena kot ljubiteljsko delo strokovno neusposobljenega raziskovalca in zapisovalca, ki je grešil predvsem z navajanjem nekaterih virov iz drugih že objavljenih literatur in jih opisoval, kakor da bi jih imel sam v roki. Iz današnje časovne razdalje je potrebno ugotoviti, da je imel Ivan Steklasa na voljo vrsto izvirnih listin in arhivalij, še posebej iz šentruperškega župnijskega arhiva, ki jih danes ni več ali pa niso dostopna, saj sta med tem časom divjali dve težki vojni, ki tudi Šentruperčanom nista prizanesli in sta od njih terjali vojni davek, kljub temu da so imeli dovolj moči in zavesti pa tudi poguma za reševanje župnijskega arhiva. Tako je danes knjiga Ivana Steklase zavzela mesto neprecenljivega vira za vse tiste navedbe, ki jih drugje ni več mogoče preveriti. Dokaz za to je pogosto citiranje in sklicevanje na njegovo knjigo celo pri najvidnejših strokovnjakih, ki raziskujejo šentruperško župnijsko cerkev. Posebna vrednost knjige je v podatkih, ki se nanašajo na podružnične cerkve župnije. Če je mogoče pri razpravah o župnijski cerkvi poleg Ivana Steklase najti še kar lepo število drugih razpravljalcev, jih je o podružnici sv. Frančiška Ksaverija na Veseli Gori pisalo že manj, še manj o sv. Duhu na Vihru in le nekaj o sv. Barbari na Okrogu, podružnic sv. Križa na Velikem Cirkniku, sv. Kancijana v Gorenjih Jesenicah in sv. Neže na Zaloki pa se poleg njega ni lotil še nihče.

Topografija zavestno spreminja običajno shemo popisovanja: viri, literatura, lega, zgodovina, stilistična oznaka, opis v vrstni red: lega, opis, zgodovina, stilistična oznaka. Viri so z vsemi oznakami navedeni v delu Ivana Steklase, literaturo je zbrala Marinka Dražumerič po spomenikih v posebnem poglavju, zgodovino in stilistično oznako pa je mogoče zastaviti šele po opisu, ko je objekt do podrobnosti razčlenjen. Izognil sem se tudi vseh običajnih navedb v opombah, ker se velikokrat ponavljajo in ponovno dokazujejo v objavljeni literaturi že dokazano.

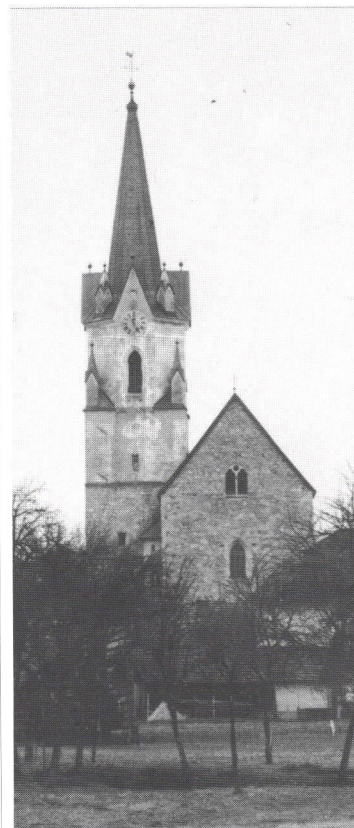
1. Šentrupert, ž.c. sv. Ruperta

LEGA: Na desnem bregu potoka Bistrica, na nadmorski višini 280 m se je sredi vaškega naselja zleknila velika stavbna gmota, mogočna cerkev sv. Ruperta. Okoli nje so se zvrstile vaške hiše v spiralasti liniji, nagnjeni proti potoku, med njimi tudi take, ki lahko tekmujejo s patricijskimi hišami večjih trgov. Cerkev se mogočno dviga nad njimi in dominira nad okoljem. Vidna je daleč naokoli.

OPIS: Cerkev je orientirana od jugovzhoda proti severozahodu. Sestavljajo jo tri stavbne gmote: svetišče, za spoznanje višja ladja in zvonik. Zidana je iz neobdelanega lomljenega kamna, ki na oglih in v okenskih ostenjih preide v obdelani rumenkasti peščenc. Svetišče in zvonik sta v nasprotju z ladjo ometana. Na zunanji strani obdaja svetišče sedem opornikov, med njimi pa so razvrščena visoka šilastoločna tridelna okna z bogatim krogovičjem v obliki trilistnih in štirilistnih spletoz ribjega mehurja. Prvi desni opornik je večji od ostalih, ker podpira notranji slavolok. Oporniki so trikrat stopnjevani; prvi dve stopnji imata na vrhu prirezano strešico, profilirano z žlebasto palico z odkapom. Nad drugo prirezano strešico se dvigajo tristranični, reliefno oblikovani vitki stolpiči, prednji dve stranici sta vidni, zadnja pa prehaja v opornik. Stolpiče zaključujejo tristrane piramide, katerih ravne površine so okrašene z linearno izvedenimi geometričnimi ornamentami in arabeskami, ki pa se ne ponavljajo. Vrhovi piramid so zaključeni s križnimi rožami, danes od vremena zelo okrnjenimi; ponavljajo se tudi na nižjih odmikih opornikov. Svetišče obdaja okrog in okrog profilirani rob talnega zidca, ki obide na južni stranici med tretjim in

Portret Ivana Steklase

Pogled z zahodne strani